

Гайдуцький А.П.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ОЦІНКА ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ ЕКОНОМІКИ

Розглядаються методичні підходи до кількісного виміру й оцінки інвестиційної привабливості економіки, запропоновано модель такої оцінки, яка включає комплекс прийомів: від підбору показників до побудови графіку рейтингу об'єктів інвестування.

Дослідження інвестиційних процесів свідчать, що на сьогодні існує чимало різних методик оцінки інвестиційної привабливості економіки, які переважно розглядають окремі її рівні. Пропонуються різні показники прийомів і способів оцінки інвестиційної привабливості. Однак відсутня структурованість таких методик за рівнями економіки.

В Україні останнім часом з'явилась низка публікацій з досліджуваної теми, які здебільшого характеризують методи окремих рівнів інвестиційної привабливості економіки. Найбільшу увагу зазначеним питанням приділено у роботах Ю.Б.Іванова, С.Козьменко, Т.Васильєва, І.Кредич, О.В.Носової [7, 9, 10, 13].

Аналіз методичних підходів до оцінки інвестиційної привабливості показав, що більшість методів вузькоспеціалізовані, не враховують у повному обсязі особливостей різних рівнів економіки, мало узгоджені між собою, мають різну методологічну базу, що ускладнює їх комплексне використання для оцінки інвестиційної привабливості.

Метою даної роботи є аналіз методичних підходів до кількісного виміру й оцінки різних рівнів інвестиційної привабливості економіки.

Дослідження показують, що на сьогодні є чимало різних методик оцінки інвестиційної привабливості, які переважно розроблені для окремих рівнів економічної системи. Одні дослідники визначають методики і показники для оцінки інвестиційної привабливості країни [4; 5; 11; 12; 17; 18], інші – для галузі [2; 13], для регіону [1; 5; 13; 15], для підприємства [12; 7; 16], для інвестиційних проектів [4; 14]. Характерною рисою для багатьох методик є формалізація показників оцінки інвестиційної привабливості різних рівнів економіки на основі дослідження мотиваційних чинників, які зумовлюють рух капіталів та вкладення інвестицій в інші країни.

Для оцінки *інвестиційної привабливості країни* ЮНКТАД (організація з досліджень зарубіжного інвестування) пропонує використати два показники, які характеризують позиції різних країн на світовому ринку інвестицій. Перший показник називається "індекс фактичного становища по ввезенню

інвестицій" (ІФС), який розраховується як співвідношення частки країни-рецепієнта в обсягах світових іноземних інвестицій до її частки у світовому ВВП. Другий показник називається "індекс потенціалу по ввезенню інвестицій" (ІП), який розраховується на основі середнього арифметичного значення восьми показників для даної країни: 1) темпу росту ВВП; 2) ВВП на душу населення; 3) частки експорту у ВВП; 4) кількості телефонних ліній на 1000 жителів; 5) комерційне енерговикористання на душу населення; 6) частки витрат на науково-дослідні та експериментально-конструкторські розробки у ВВП; 7) частки студентів вузів у загальній чисельності вузів; 8) політичного і комерційного ризику країни [11, с. 22–26]. Heritage Foundation/Wall Street Journal пропонує оцінювати інвестиційну привабливість країни на основі глобальних індексів економічної свободи у процесі виробництва, розподілу, споживання товарів і послуг на базі 50 показників [17, с. 9]. Economic Intelligence Union пропонує оцінювати інвестиційну привабливість країни на основі 10 груп показників: політичного середовища, макроекономічного середовища, ринкових можливостей, політики вільної конкуренції, політики відносно іноземних інвестицій, міжнародної торгівлі і валютного контролю, податків, фінансів, ринку праці та інфраструктури [18, с. 48].

Для оцінки *інвестиційної привабливості галузей* І.Бланк запропонував інтегральний показник, розрахований шляхом підсумовування добутоків рангового значення кожного синтетичного показника на його значимість (у відсотках) при прийнятті інвестиційних рішень [2, с. 86]. Центральний економіко-математичний інститут (ЦЕМІ) розробив методика оцінки інвестиційної привабливості галузі, яка ґрунтується на показниках прибутковості активів, що використовуються, розвитку галузі, її важливості для потреб економіки країни [13, с. 128–129].

Для оцінки *інвестиційної привабливості регіону* Світовий банк пропонує використовувати чотири основні показники: розмір валового регіонального продукту та основних фондів на душу населення, характеристику природних та людських ресурсів. Висока інвестиційна привабливість регіону дозволяє залучати великі інвестиції на його розвиток та гарантує отримання прибутків для інвесторів. Інвестиційна привабливість регіону може визначатись: вигідним географічним розташуванням регіону, наявністю необхідних природних ресурсів, дешевою та кваліфікованою робочою силою, розвинутою інфраструктурою, ринком збуту продукції [1, с. 12].

С.Гуткевич запропонувала для оцінки інвестиційної привабливості регіонів використовувати п'ять груп показників: 1) оцінки економічного розвитку регіону; 2) оцінки рівня розвитку інвестиційної інфраструктури; 3) оцінки демографічної характеристики регіону; 4) оцінки рівня розвитку ринкових відносин та інфраструктури; 5) оцінка інвестиційного ризику [5, с.44].

Для оцінки інвестиційної привабливості регіонів О.Сталінська пропонує використати матричний метод і такі показники: 1) чисельність населення;

2) зростання виробництва; 3) освоєння інвестицій; 4) фінансові результати; 5) експорт; 6) кредиторська заборгованість; 7) рівень заробітної плати; 8) заборгованість в оплаті праці [15, с. 68–69]. По кожному із зазначених показників пропонується розрахувати конкретні, мінімальні, максимальні, нормовані та еталонні значення. Шляхом порівняння цих значень показників визначається рівень інвестиційної привабливості регіону відносно інших регіонів. На наш погляд, суть методу вибрано правильно – порівнянність регіонів, однак його методична частина надто ускладнена обчисленням великої кількості показників за чотирма їх значеннями.

Для оцінки інвестиційної привабливості підприємств важливо визначити їх потенційні фінансові, виробничі, організаційні та інші переваги, які найбільше цікавлять інвесторів. Для визначення інвестиційної привабливості підприємств Ю.Іванов зробив відповідне узагальнення таких методів і пропонує поділити їх на шість груп [7, с. 47–48]: 1) методи, що засновані на аналізі порівняльних переваг; 2) методи, що базуються на теорії рівноваги підприємства та галузі; 3) методи, побудовані на основі теорії ефективної конкуренції; 4) методи, засновані на теорії якості продукції; 5) матричні методи оцінки конкурентоспроможності; 6) інтегральний метод. Зазначені методи не позбавлені недоліків, зокрема недостатнє врахування динаміки економічних та інвестиційних процесів, неможливе узагальнення великої кількості показників, обчислених на різній методичній базі, недостатнє врахування важливих для інвесторів аспектів.

Агентство з питань запобігання банкрутства підприємств і організацій запропонувало методику обчислення інтегральної оцінки інвестиційної привабливості підприємств і організацій, в якій враховується майновий стан підприємства, його платоспроможність, ліквідність активів, прибутковість, ділова та ринкова активність [13, с. 132].

Для характеристики інвестиційної привабливості аграрних підприємств А.Шепіцен пропонує застосувати показники: "продуктивність сільськогосподарських угідь, чисельність працівників, зайнятих у сільському господарстві, фондоозброєність, фондозабезпеченість, енергоозброєність, енергозабезпеченість, продуктивність праці, рівень виробництва валової продукції сільського господарства, рівень прибутковості виробництва і реалізації продукції" [16, с. 68].

Найбільше методичних розробок створено для оцінки привабливості інвестиційних проектів. За даними С.Онікієнко, у Великобританії дослідження прикладних методів оцінки інвестиційної привабливості проектів проводились упродовж 20 років по 150 компаніях [14, с. 49]. За наслідками обстеження з'ясована така поширеність різних методів, зокрема: "Період окупності (PP)" – 81%; "Дисконтовані грошові потоки (NRV)" – 75%; "Внутрішня норма дохідності (IRR)" – 57%; "Недисконтована норма прибутку (ARR)" – 55%; "Чиста теперішня вартість (NPV)" – 46%. На наш погляд, ці методи мають

більше значення для оцінки привабливості конкретних інвестиційних проєктів або для обґрунтування конкретних (локальних) інвестиційних рішень.

О.Бугрова у своїх дослідженнях концентрує увагу на трьох методах, прийнятних для оцінки ефективності інвестиційних проєктів, зокрема: методі очікуваної чистої нинішньої вартості (ENPV), аналізі чутливості (SA), методі ризик-приспосованого коефіцієнта дисконтування (RADR) [3, с. 29–30]. Однак ці методи є більш прийнятними для оцінки ризикованості інвестиційних рішень.

Л.Губанова узагальнює декілька основних методів при виборі інвестиційних проєктів: 1) метод середньої ставки доходу, 2) метод визначення періоду окупності, 3) метод чистої теперішньої вартості, 4) метод індексу прибутковості, 5) метод внутрішньої ставки доходу [4, с. 126]. Ці методи мають власні переваги і недоліки і не завжди адекватно відображають інтереси інвесторів щодо повноти оцінки інвестиційної привабливості.

Проведений аналіз методичних підходів до оцінки інвестиційної привабливості різних рівнів економічної системи показав, що напрацювання в цій сфері чималі. Однак багато з методів дуже спеціалізовані і не враховують у повному обсязі особливостей характеристики інвестиційної привабливості різних рівнів економічної системи: країни, галузей, регіонів, підприємств та інвестиційних проєктів – та не забезпечують інтегрованої оцінки агрегованого змісту інвестиційної привабливості. Розглянуті методичні розробки між собою мало узгоджені, мають різну методологічну базу, що ускладнює їх комплексне використання для реалізації методологічної моделі вибору об'єкту інвестування та оцінки його інвестиційної привабливості. На це вказують багато дослідників. Сучасна методологія оцінювання інвестиційної привабливості далеко не досконала і вимагає оптимізації переліку напрямів і показників аналізу; кращого поєднання ретроспективних та перспективних (прогностичних) оцінок; кількісного обчислення якісних характеристик показників; адекватного відображення в показниках інтересів різних інвесторів та їх груп [9, с. 53; 10, с. 28; 12, с. 40].

Більшість авторів зазначає, що серед найчастіше застосовуваних методик оцінки інвестиційного клімату варто виділити універсальний метод, порівняльний аналіз і бальну оцінку інвестиційних можливостей [див. 10, с. 28–30; 15, с. 68]. При цьому вважається, що універсальний метод враховує максимальну кількість економічних характеристик інвестиційної привабливості. Порівняльний аналіз інвестиційного клімату визначається на основі оцінки економічних, соціальних і ринкових перетворень. Бальна оцінка інвестиційних можливостей країни ґрунтується на кількісному співставленні основних показників.

Зважаючи на розмаїття методик, заслуговує на увагу комплексний підхід до оцінки інвестиційної привабливості економіки як багаторівневої

системи: на національному, галузевому, регіональному, підприємницькому та проектному рівнях.

Виходячи з багаторівневого та агрегованого характеру інвестиційної привабливості, її оцінку з позиції іноземних інвесторів доцільно розглядати за такими рівнями:

1. Міжкраїнова оцінка інвестиційної привабливості економічної системи, яка потрібна інвестору для вибору країни інвестування.
2. Міжгалузева оцінка інвестиційної привабливості, яка потрібна інвестору для вибору галузі-рецепієнта в обраній країні.
3. Міжрегіональна оцінка інвестиційної привабливості, яка потрібна інвестору для вибору регіону-рецепієнта в обраній країні.
4. Міжпідприємницька оцінка інвестиційної привабливості, яка потрібна інвестору для вибору підприємства-рецепієнта в обраній галузі та регіоні інвестування.
5. Міжпроектна оцінка інвестиційної привабливості, яка потрібна інвестору для вибору прийняттого інвестиційного проекту в окремій галузі і регіоні інвестування.

Такий комплексний підхід, на наш погляд, має ґрунтуватись на узагальненні методів, які найбільш поширені і перевірені на практиці, а також прийнятні для оцінки різних рівнів інвестиційної привабливості. При цьому слід виходити з логіки рішень інвесторів, які вибирають об'єкти інвестування на основі порівняння їх привабливості. Тобто в основу методики доцільно покласти метод порівняння і вибору більш сприятливих об'єктів та умов інвестування.

Метод порівняння (порівняльного аналізу) з давніх часів широко застосовувався вченими-суспільствознавцями. Як зазначає В.Зайчикова, "вже Аристотель використовував історичне порівняння в аналізі політичних форм античності". "Початок методології порівняльного вивчення був покладений І.Кантом. Наприкінці ХХ століття застосування порівняльного аналізу в економічних науках набуло більш практичної спрямованості, на основі його результатів вчені визначали критерії конкурентних переваг" [6, с. 200–202]. Порівняння є одним із методів економічного аналізу, "...за допомогою якого предмет (явище), що вивчається, характеризується через співвідношення, вимірювання, зіставлення з іншими одноякісними предметами або явищами" [8, с. 19–20, с. 26–27].

Виходячи із суті методу порівнянь і змісту аналізу інвестиційної привабливості, порівняння має охоплювати такі основні складові інвестиційного процесу: порівняння між об'єктами інвестування, між суб'єктами інвестування (інвесторами) та між умовами інвестування (чинниками інвестиційної привабливості). Найважливішим для інвестора є порівняння між об'єктами й умовами інвестування. Для такого порівняння може бути використано матричний метод підготовки вихідних даних. При цьому у матриці по вертикалі

слід розташувати об'єкти інвестування, а по горизонталі – показники, які характеризують умови інвестування, а точніше, чинники інвестиційної привабливості об'єктів інвестування.

Якщо через x позначити значення показників, через i – об'єкти порівняння інвестиційної привабливості ($i = 1 \dots n$), а через j – показники, які характеризують умови інвестування (чинники інвестиційної привабливості) ($j = 1 \dots m$), то матриця вихідних даних для аналізу й оцінки інвестиційної привабливості матиме такий вигляд:

$$\left\{ \begin{array}{l} x_{11} \dots x_{1m} \\ \dots \dots \dots \\ \dots \dots \dots \\ x_{n1} \dots x_{nm} \end{array} \right\}. \quad (1)$$

Подальша процедура обчислення інтегральної оцінки інвестиційної привабливості включає два етапи, сформульовані нами на основі формалізації операцій порівняння.

Перший етап – розрахунок індивідуальних індексів оцінки по кожному з об'єктів інвестування і по кожному з показників інвестиційної привабливості. Такі індекси можуть бути обчислені як співвідношення індивідуальних відхилень значень показників до їх максимальних відхилень (2). При цьому індивідуальні відхилення – це різниця (результат порівняння) між конкретними і максимальними значеннями показників (для позитивних) ($x_{\max} - x_{ij}$), та між конкретними і мінімальними значеннями показників (для негативних) ($x_{ij} - x_{\min}$). Максимальні відхилення визначаються як різниця (результат порівняння) між максимальними і мінімальними значеннями показників ($x_{\max} - x_{\min}$). Співвідношення характеризує ступінь коливання індивідуального відхилення в масштабах максимальних відхилень. Для обчислення індивідуальних індексів за показниками, що мають позитивне спрямування (наприклад ріст виробництва) доцільно використати формулу 2.

$$P_{ij} = \frac{x_{\max} - x_{ij}}{x_{\max} - x_{\min}}. \quad (2)$$

Для обчислення індивідуальних індексів за показниками, що мають негативне спрямування (наприклад ріст кредиторської заборгованості) доцільно використати формулу 3.

$$Q_{ij} = \frac{x_{ij} - x_{\min}}{x_{\max} - x_{\min}}. \quad (3)$$

Другий етап – обчислення на базі індивідуальних індексів інвестиційної привабливості різних об'єктів інвестування за різними показниками інтегральних індексів (оцінок) – K . Така оцінка розраховується як середньоарифметичне значення суми індивідуальних індексів позитивних (P) і негативних (Q) значень показників (4):

$$K_i = \frac{\sum_{j=1}^{m'} P_{ij} + \sum_{j=1}^{m''} Q_{ij}}{m}, \quad (4)$$

де m' – масив позитивних, а m'' – масив негативних значень показників.

Розраховані інтегральні оцінки інвестиційної привабливості можуть бути виражені в балах за стобальною шкалою за формулою 5:

$$\bar{K}_i = (1 - K_i) \cdot 100. \quad (5)$$

З урахуванням викладеного, нами розроблена модель оцінки інвестиційної привабливості економічної системи, яка розкриває методологічну і методичну послідовність процедури оцінки (рисунок). Для обчислення оцінок інвестиційної привабливості економічної системи необхідно сформулювати систему відповідних показників. На наш погляд, це мають бути показники, які б характеризували всі рівні і всі напрями (складові) інвестиційної привабливості економічної системи. При цьому за основу ми пропонуємо взяти напрями характеристики інвестиційної привабливості (ресурсна, збутова, інфраструктурна, фіскальна, регуляторна, економічна). По кожному з напрямів інвестиційної привабливості для її кількісного виміру і оцінки необхідно сформулювати систему відповідних показників. За основу слід брати як об'єктивні статистичні дані, так і суб'єктивні вимоги інвесторів, забезпечення яких є важливою умовою високої іміджевої оцінки інвестиційної привабливості галузі чи регіону.

Слід врахувати, що окремі показники з позиції їх абсолютної економічної характеристики можуть мати позитивне значення, а для інвесторів – бути неприйнятними. Наприклад, високий рівень насичення внутрішнього ринку певним товаром може означати недоцільність вкладення коштів у нарощення його виробництва. І навпаки, негативні показники із загальноекономічної точки зору можуть мати позитивне значення для інвестора. Наприклад, високий рівень незайнятих кваліфікованих працівників у конкретному регіоні може служити підставою для інвестування великих коштів у розвиток трудомістких виробництв. Тому правильне формулювання показників має дуже велике значення для об'єктивної і прийнятної інвестором оцінки інвестиційної привабливості. Система показників і характер їх оцінок має враховувати не тільки інтереси а й наміри інвесторів, відображати специфіку їх інвестиційної стратегії, узгоджуватись з економічною політикою країни-рецепієнта.

На основі запропонованої методики розраховано міжкраїнові оцінки інвестиційної привабливості економіки на прикладі аграрного сектора України. Аналіз та оцінку проведено на основі показників, що найточніше можуть характеризувати інвестиційну привабливість аграрного сектора європейських країн, зокрема: забезпеченість автодорогами (*км/тис. га*), забезпеченість залізницею (*км/млн. га*), рівень безробіття (%), землезабезпеченість (*га с/г угідь на 1 чол.*), рільничу придатність землі (%), частку чорноземів (%), кількість

опадів (мм), суму ефективних температур ($>5^{\circ}\text{C}$), забезпеченість тракторами (шт./тис. га), забезпеченість комбайнами (шт./тис. га), інтенсивність галузі (ВП/га) у євро, продуктивність праці (ВП/зайнятого) у тис. євро, експортну

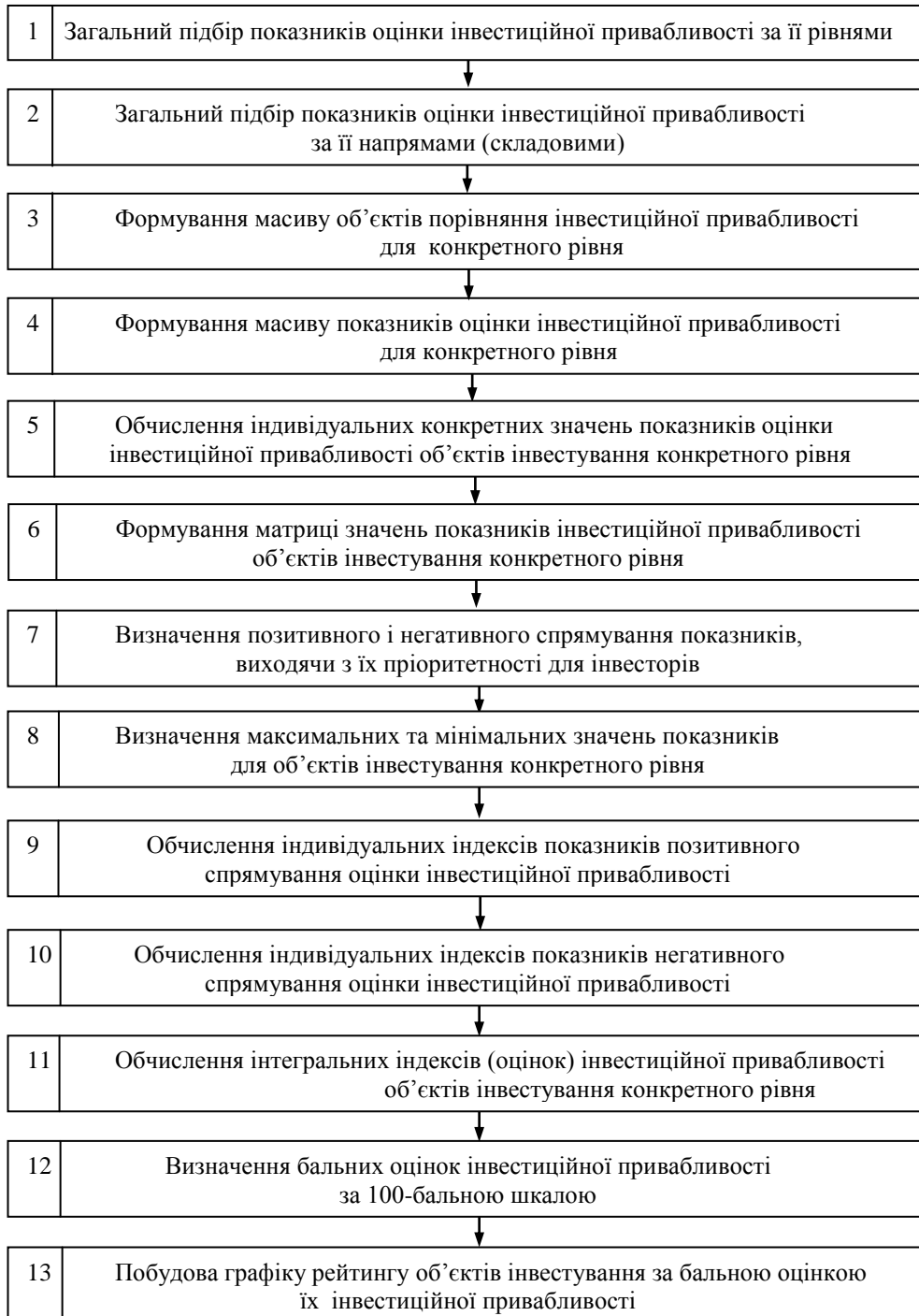

Рисунок. Модель оцінки інвестиційної привабливості економічної системи

Оцінка інвестиційної привабливості економіки

інтенсивність галузі (євро/га), імпорту насиченість ринку (євро/чол). Методика обчислення інтегральної оцінки інвестиційної привабливості, як уже зазначалось, передбачає самостійне визначення інвесторами позитивних і негативних значень показників з урахуванням їх інвестиційних інтересів. Позитивні показники можна позначити (+), негативні (-). Для позитивних показників використовується формула 2 (P_{ij}), для негативних – формула 3 (Q_{ij}). Позитивність чи негативність показників визначається виходячи з найбільш прийнятної для галузі та інвесторів інвестиційної стратегії.

Проведені розрахунки дали можливість визначити міжкраїнову оцінку інвестиційної привабливості аграрного сектора окремих країн Європи. Зроблено два варіанти розрахунків: 1) усі показники позитивні, 2) змішані (позитивні і негативні) показники. Розрахована таким чином оцінка інвестиційної привабливості (таблиця) показала, що за всіма позитивними показниками Україна вийшла на 10 місце серед 22 країн Європи, а за змішаним варіантом – на перше місце.

Таблиця

Порівняльна характеристика оцінок інвестиційної привабливості аграрного сектора країн Європи

Країна	За позитивними значеннями показників		За змішаними значеннями показників	
	оцінка інвестиційної привабливості	рейтинг країни	оцінка інвестиційної привабливості	рейтинг країни
Україна	0,71	10	0,36	1
Польща	0,77	15	0,47	8
Чехія	0,77	16	0,48	10
Словаччина	0,84	22	0,52	16
Угорщина	0,73	12	0,43	6
Румунія	0,71	9	0,41	2
Болгарія	0,82	21	0,52	17
Хорватія	0,79	19	0,50	13
Словенія	0,78	17	0,57	20
Литва	0,78	18	0,41	3
Латвія	0,79	20	0,41	4
Естонія	0,74	13	0,48	9
Німеччина	0,68	7	0,50	14
Франція	0,64	4	0,49	11
Австрія	0,68	6	0,46	7
Італія	0,63	3	0,49	12
Іспанія	0,70	8	0,51	15
Великобританія	0,65	5	0,42	5
Бельгія	0,49	2	0,57	21
Нідерланди	0,42	1	0,63	22
Швеція	0,72	11	0,54	18
Фінляндія	0,76	14	0,56	19

З міжкраїнового порівняння оцінок інвестиційної привабливості аграрного сектора можна зробити такі висновки.

Перший. За позитивними показниками високі оцінки інвестиційної привабливості отримали країни з високим рівнем розвитку галузі (Нідерланди, Бельгія, Італія, Франція, Великобританія тощо), а низькі оцінки – країни з невисоким потенціалом та рівнем розвитку галузі (Словаччина, Болгарія, Латвія, Хорватія, Литва тощо).

Другий. За змішаними показниками високі оцінки інвестиційної привабливості отримали країни з високим аграрним потенціалом (Україна, Румунія, Литва, Латвія), а також високим рівнем розвитку галузі і значним потенціалом інвестиційного ринку (Великобританія, Угорщина, Австрія, Франція). Низькі оцінки отримали країни з високим рівнем аграрного розвитку і вичерпаним потенціалом (Нідерланди, Бельгія, Фінляндія, Швеція), а також країни з низьким рівнем розвитку галузі і з низьким потенціалом інвестиційного ринку (Словенія, Болгарія, Хорватія, Словаччина).

Основний результат такого аналізу – кількісна інтегральна оцінка інвестиційної привабливості аграрного сектора, яка має враховувати об'єктивну характеристику галузі в країні, її регіонах, потенціал інвестиційного ринку та інвестиційні стратегії іноземних інвесторів.

Дослідження методичних підходів до оцінки інвестиційної привабливості свідчать, що вони дуже розрізнені і спеціалізовані. Тому доцільно використати комплексний підхід до методики інтегральної оцінки інвестиційної привабливості економічної системи, що ґрунтується на узагальненні методів, що найбільш поширені, практично апробовані, піддаються інтеграції по вертикалі і горизонталі та сприймаються інвесторами. Зокрема, в основу методики доцільно покласти метод порівняння і вибору більш сприятливих об'єктів та умов інвестування. Виходячи з суті методу порівняння і змісту аналізу інвестиційної привабливості, порівняння має охоплювати такі основні складові інвестиційного процесу: між об'єктами інвестування, між суб'єктами інвестування (інвесторами) та між умовами інвестування (чинниками інвестиційної привабливості).

Література

1. Алымов А.Н., Емченко В.Н. Конкурентоспособность национальной экономики. – К., 2001. – 59 с. – Препр. / НАН України. Ін-т економіки; 2001.
2. Бланк И.А. Финансовый менеджмент. – К.: МП "ИТЕМ ЛТД", "Юнайтед Лондон Трейд Лимитед", 1995. – 448 с.
3. Бугрова О. Методологічні оцінки ризику при прийнятті інвестиційних рішень // Економіка України. – 2003. – №10. – С. 29-33.
4. Губанова Л.І. Оцінка інвестиційних проектів // Фінанси України. – 2001. – №10. – С. 126–131.

5. *Гуткевич С.А.* Инвестиционная привлекательность аграрного сектора экономики. – К.: Изд-во Европ. ун-та, 2003. – 251 с.
6. *Зайчикова В.В.* Особливості використання методу порівняльного аналізу в галузі місцевих фінансів // Наукові праці НДФІ. – 2003. – №3. – С. 200–212.
7. *Иванов Ю.Б.* Конкурентоспособность предприятия в условиях формирования рыночной экономики. – Харьков: ХГЭУ, 1997. – 246 с.
8. *Иваненко В.М.* Курс економічного аналізу: Навч. посібник. – К.: Знання-Прес, 2000. – С.19–20, 26–27.
9. *Козьменко С., Васильєва Т., Леонов С.* Багаторівнева система прийняття інвестиційних рішень // Економіст. – 2001. – № 6. – С. 52–57.
10. *Крейдич І.* Методологічні підходи до визначення ефективності регіональних інвестиційних проектів і програм // Економіка. Фінанси. Право. – 2002. – №3. – С. 28–30.
11. *Лучко М.* Прямые иностранные инвестиции: движение и значение // Экономист. – 2002. – № 3. – С. 22–32.
12. *Малова Т., Селіверстова Л.* Розвиток методичних засад рейтингової оцінки інвестиційної привабливості акціонерних підприємств // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – №2 (20). – С. 40–43.
13. *Носова О.В.* Оцінка інвестиційної привабливості України: основні підходи // Економіка та прогнозування. – 2003. – № 3. – С. 119–137.
14. *Онїкієнко С.* Облікові методи оцінки інвестиційної привабливості // Вісник Нацбанку України. – 2001. – № 7. – С. 49–51.
15. *Сталинская Е.* Оценка инвестиционной привлекательности регионов Украины // Економіст. – 2003. – № 9. – С. 68–72.
16. *Шепіцен А.О.* Оцінка конкурентоспроможності аграрного підприємства // Фінанси України. – 2003. – № 8. – С. 66.
17. *Index of economic freedom in 1999.* Washington D.C./ed. K.R.Holmes, Johnson. The Heritage Foundation. The Wall Street Journal. Washington D.C.: New York. – 1999. – P.9.
18. *New scoreboard of Economic Intelligence Union ranks business climate across the world* // Transition Newsletter – 2001. – Vol.12. – № 3. – P. 47–48.